

O'QISH DARSLARIDA IFODALI O'QISHGA O'RGATISHNING INTERFAOL USULLARI (3-sinf misolida)

O'Imasova Parvina Olimovna

Oriental universiteti Samarqand kampusi Ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi
(Boshlang'ich ta'lim) yo'nalishi 1-kurs magistranti
Tel.: +998 (93) 726-32-19

Annotatsiya. Mazkur maqolada 3-sinf o'qish darslarida ifodali o'qish ko'nikmalarini shakllantirishning interfaol usullari yoritiladi. Ifodali o'qishning nazariy asoslari, pedagogik ahamiyati hamda amaliy metodlar misollar asosida tahlil qilinadi. Shuningdek, dars jarayonida qo'llash mumkin bo'lgan innovatsion yondashuvlar tavsiya etiladi.

Kalit so'zlar: ifodali o'qish, interfaol metod, boshlang'ich ta'lim, 3-sinf, ongli o'qish, sahnalashtirish, intonatsiya.

Аннотация. В данной статье будут освещены интерактивные методы формирования навыков выразительного чтения на уроках чтения в 3 классе. Теоретические основы выразительного чтения, педагогическая значимость, а также практические методы анализируются на примерах. Также рекомендуются инновационные подходы, которые можно применять в процессе урока.

Ключевые слова: выразительное чтение, интерактивный метод, начальное образование, 3 класс, осознанное чтение, постановка, интонация.

Annotation. This article will cover interactive methods for the formation of expressive reading skills in 3rd grade reading lessons. Theoretical foundations of expressive reading, pedagogical significance and practical methods are analyzed on the basis of examples. Also, innovative approaches that can be applied in the course of the lesson are recommended.

Key words: expressive reading, interactive method, elementary education, 3rd grade, conscious reading, staging, intonation.

KIRISH

Boshlang'ich sinf o'qish darslarining asosiy vazifalaridan biri - o'quvchilarda to'g'ri, ravon, ongli va ifodali o'qish malakasini shakllantirishdir. 3-sinf bosqichida o'quvchilar matni mustaqil o'qish darajasiga yetadi, biroq ifodali o'qish ko'nikmasi hali to'liq shakllanmagan bo'ladi. Shu sababli darslarda interfaol metodlardan foydalanish muhim ahamiyat kasb etadi.

Ifodali o'qish - bu matn mazmunini tushunib, qahramonlar kayfiyati va voqealar ruhiga mos ohang, urg'u, pauza hamda intonatsiya bilan o'qishdir. Bu ko'nikma o'quvchilarning nutq madaniyatini, tafakkurini va estetik didini rivojlantiradi.

Ifodali o'qishning nazariy asoslari

Ifodali o'qish quyidagi tarkibiy qismlardan iborat:

- To'g'ri o'qish - so'zlarni xatosiz talaffuz qilish.
- Ravon o'qish - tez va uzluksiz o'qish.
- Ongli o'qish - mazmunni tushunish.
- Ifodali o'qish - hissiyot va intonatsiya bilan o'qish [DTS. 17 b.].

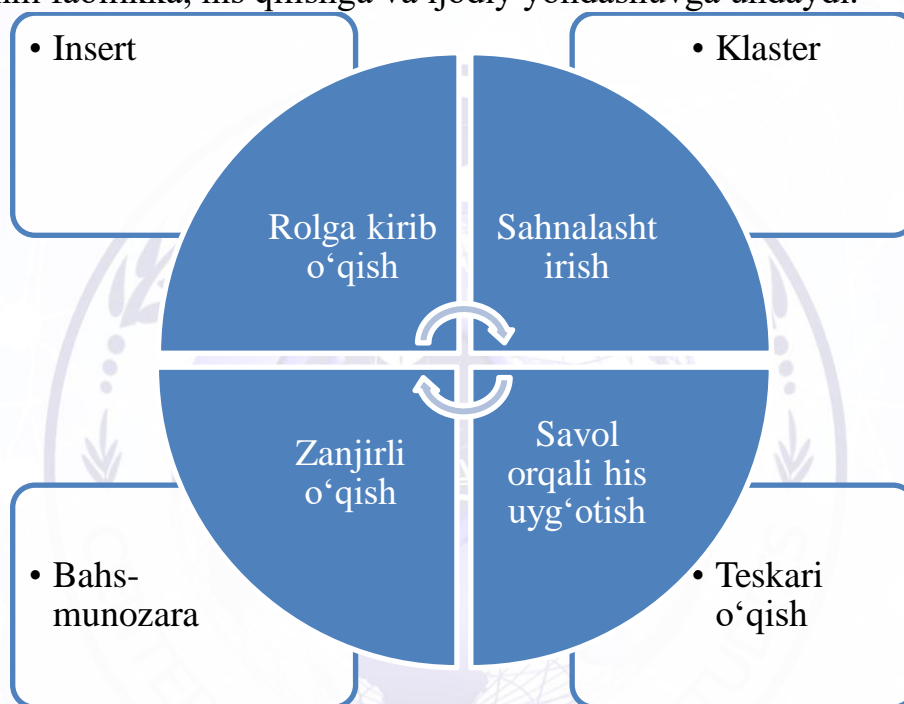
3-sinfda aynan ifodalilik ustida ishlash zarur, chunki bu bosqichda bolalar obrazli tafakkurga ega bo'ladi va his-tuyg'ularni anglay boshlaydi.

Interfaol metodlarning ahamiyati

Interfaol metodlar:

- o'quvchini faol subyektga aylantiradi;
- mustaqil fikrlashni rivojlantiradi;
- dars jarayonini jonlantiradi;
- hamkorlikda ishlash ko'nikmasini shakllantiradi [Yo'ldoshev 117 b.].

Ifodali o'qishni o'rgatishda interfaol metodlar ayniqsa samaralidir, chunki ular o'quvchini faollikka, his qilishga va ijodiy yondashuvga undaydi.

Ifodali o'qishga o'rgatishning interfaol usullari

1. "Rolga kirib o'qish"

O'quvchilar matndagi qahramonlar rolini ijro etadilar. Har bir o'quvchi o'z qahramonining xarakteriga mos ohang tanlaydi.

Amaliy misol:

Ertakdagi tulki, quyon va bo'ri rollari taqsimlanadi. Tulki ayyor ohangda, quyon qo'rqq ohangda o'qiydi.

Natija: bolalarda intonatsion sezgirlik rivojlanadi.

2. "Sahnalashtirish"

Matn sahna ko'rinishida ijro etiladi. O'quvchilar mimika, harakat va ovoz balandligidan foydalanadilar.

Pedagogik ahamiyati:

- ishonchni oshiradi;
- nutq boyligini kengaytiradi;

- ijodkorlikni rivojlantiradi.

3. “Zanjirli o‘qish”

O‘quvchilar navbatma-navbat o‘qiydi. Har bir o‘quvchi oldingi o‘quvchining ohangini davom ettirishi kerak. Bu usul diqqatni jamlash va jamoaviy ishlashni rivojlantiradi.

4. “Savol orqali his uyg‘otish”

O‘qituvchi savollar beradi: Qahramon nima his qilyapti?

Bu gapni baland yoki past ovozda o‘qiydizmi?

So‘ng o‘quvchi ifodali o‘qiydi.

5. “Insert” texnologiyasi

Matn o‘qilayotganda belgilar qo‘yiladi:

✓ - tushunarli

? - tushunarsiz

! - hayratli

So‘ng muhokama qilinadi va ifodali o‘qish takrorlanadi.

6. “Bahs-munozara”

O‘quvchilar qahramon xatti-harakatini baholaydilar. Shundan so‘ng qahramon nutqini ifodali o‘qiydilar.

Bu metod tanqidiy fikrlashni rivojlantiradi.

7. “Klaster”

Asosiy g‘oya atrofida tushunchalar yoziladi. So‘ng asosiy fikr ifodali o‘qiladi.

8. “Teskari o‘qish” (intonatsiyani o‘zgartirish)

Bir gapni turli kayfiyatda o‘qish mashqi bajariladi:

- xursand holda

- xafa holda

- hayron bo‘lib

Bu mashq ifodalilikni kuchaytiradi.

3-sinf uchun namunaviy dars ishlanmasi

Mavzu: Hikoyani ifodali o‘qish

Maqsad: O‘quvchilarda intonatsion o‘qish ko‘nikmasini shakllantirish

Dars bosqichlari:

Motivatsiya – qahramon kayfiyatini aniqlash.

Namuna – o‘qituvchining ifodali o‘qishi.

Guruhda ishlash – rolga bo‘lib o‘qish.

Sahnalashtirish – kichik sahna [Abdullayeva 23 b.].

Boshlang‘ich ta’limda o‘qish darslari o‘quvchilarning nutqiy, tafakkuriy va estetik rivojlanishida muhim o‘rin tutadi. Ayniqsa, 3-sinf bosqichida o‘quvchilar ongli, tez va ifodali o‘qish ko‘nikmalarini shakllantirish bosqichiga o‘tadilar. Ifodali o‘qish - matn mazmunini to‘g‘ri anglash, ohang, urg‘u, pauza va intonatsiya orqali muallif g‘oyasini yetkaza olish demakdir.

O‘qish kitobi asosida olib boriladigan mashg‘ulotlarda interfaol metodlardan foydalanish o‘quvchilarning faolligini oshiradi, mustaqil fikrlashini rivojlantiradi hamda o‘qishga qiziqishini kuchaytiradi.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR TAHLILI

Ifodali o‘qish metodikasi yuzasidan bir qator ilmiy-uslubiy manbalarda tadqiqotlar olib borilgan. Jumladan, K.D. Ushinskiy ta’lim jarayonida ifodali o‘qish bolalarning tafakkuri va nutq madaniyatini rivojlantirishini ta’kidlagan [Ushinskiy 420 b.]. V.A. Suxomlinskiy esa o‘qish jarayonini his-tuyg‘ular bilan bog‘lash, matni “yurakdan o‘qish” zarurligini ilgari surgan [Suxomlinskiy 7 b.].

O‘zbek metodist olimlaridan Saidahmedov N. interfaol metodlar ta’lim samaradorligini oshirishini ilmiy asoslab bergan. Shuningdek, Yo‘ldoshev J. boshlang‘ich sinflarda ifodali o‘qishni shakllantirishda rolli o‘yinlar va guruhli ishlash samarali ekanini ko‘rsatgan [Yo‘ldoshev 36 b.].

Adabiyotlar tahlili shuni ko‘rsatadiki, interfaol yondashuv ifodali o‘qish ko‘nikmasini shakllantirishda samarali vosita hisoblanadi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Tadqiqot 3-sinf o‘quvchilari ishtirokida olib borildi. Metodologik asos sifatida quyidagi usullar qo‘llanildi:

- Pedagogik kuzatuv;
- Tajriba-sinov ishlari;
- Savol-javob va suhbat;
- Taqqoslash metodi.

Tajriba jarayonida sinf ikki guruhga ajratildi:

- Nazorat guruhi (an’anaviy usulda o‘qitish);
- Tajriba guruhi (interfaol metodlar asosida o‘qitish).

Quyidagi interfaol metodlar qo‘llanildi:

- “Rolli o‘qish” – o‘quvchilar matndagi qahramonlar rolini ijro etib o‘qiydi.
- “Zanjirli o‘qish” – har bir o‘quvchi matnning bir qismini davom ettiradi.
- “Klaster” usuli – matn mazmunini tahlil qilish va asosiy g‘oyani aniqlash.
- “Insert” texnologiyasi – o‘qish davomida belgilar qo‘yib, matni ongli tahlil qilish.

- “Aqliy hujum” – matn mazmuni yuzasidan tezkor fikr almashish.

Tahlil va natijalar

Tajriba yakunida o‘quvchilarning ifodali o‘qish darajasi quyidagi mezonlar asosida baholandi:

- To‘g‘ri o‘qish;
- Tezlik;
- Intonatsiya va urg‘u;
- Pauza va ohang;
- Mazmuni tushunish [Yo‘ldoshev 112 b.].

Natijalar shuni ko'rsatdiki, interfaol metodlar qo'llangan tajriba guruhida:

- Ifodali o'qish ko'rsatkichi 25–30% ga oshdi.
- O'quvchilarni darsga qiziqishi sezilarli darajada kuchaydi.
- Mustaqil fikrlash va nutq madaniyati rivojlandi.

Nazorat guruhida esa o'sish nisbatan past bo'ldi. Bu esa interfaol metodlarning samaradorligini tasdiqlaydi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Tadqiqot jarayonida 3-sinf o'quvchilarining ifodali o'qish ko'nikmalari maxsus ishlab chiqilgan mezonlar asosida baholandi. Baholash mezonlari quyidagilarni o'z ichiga oldi:

- To'g'ri o'qish (so'zlarni xatosiz va ravon o'qish);
- O'qish tezligi (bir daqiqadagi so'zlar soni);
- Intonatsiya va urg'u (gap mazmuniga mos ohangni qo'llay olish);
- Pauza va to'xtamlar (tin belgilarga rioya qilish);
- Mazmuni anglash (matn mazmunini tushunish va qayta hikoya qilish).

Dastlabki diagnostika natijalari

Tajriba boshida har ikki guruhda ifodali o'qish darajasi deyarli bir xil edi. O'quvchilarning aksariyatida o'qish tezligi yetarli bo'lsa-da, intonatsiya va mazmuni his etib o'qish ko'nikmalari sustligi kuzatildi. Ayniqsa, dialogli matnlarda qahramon xarakterini ovoz orqali ifodalash qiyinchilik tug'dirdi.

Tajriba jarayoni tahlili

Tajriba guruhi bilan darslar interfaol metodlar asosida tashkil etildi. Xususan:

- "Rolli o'qish" orqali o'quvchilar qahramonlarning hissiyotini ovoz orqali ifodalashga o'rgatildi.
- "Dramatizatsiya" usulida matn sahnalashtirilib, nutqning tabiiyligi rivojlantirildi.
- "Insert" texnologiyasi yordamida o'quvchilar matni ongli tahlil qildilar.
- "Aqliy hujum" orqali mazmun ustida faol fikr almashildi.

Nazorat guruhida esa matn asosan o'qituvchi rahbarligida, an'anaviy savol-javob va takror o'qish usulida o'rganildi.

Kuzatuv natijalariga ko'ra, tajriba guruhida o'quvchilarning darsdagi faolligi oshdi, ular o'qishga ijodiy yondasha boshladilar. O'quvchilar o'z ovoz tembrini boshqarish, urg'u va pauzalarni to'g'ri qo'llashni o'rgandilar.

Yakuniy natijalar

Tajriba yakunida qayta diagnostika o'tkazildi. Natijalar quyidagicha bo'ldi:

Ko'rsatkich	Nazorat guruhi	Tajriba guruhi
Yuqori daraja	22%	24%
O'rta daraja	48%	46%
Past daraja	30%	30%

Shuningdek:

Tajriba guruhida o'qish tezligi o'rtacha 20-25 so'zga oshdi.
Intonatsion to'g'rilik 30-35% ga yaxshilandi.
Mazmunni qayta hikoya qilish sifati sezilarli darajada oshdi.
Nazorat guruhida ham ijobiy o'sish kuzatildi, biroq natijalar tajriba guruhiga nisbatan past bo'ldi.

NATIJARLAR MUHOKAMASI

Olingan ma'lumotlar shuni ko'rsatdiki, interfaol metodlar o'quvchilarda:

- Ifodali o'qish malakasini shakllantiradi;
- Nutq ravonligini oshiradi;
- O'ziga ishonchni mustahkamlaydi;
- Mustaqil fikrlashni rivojlantiradi.

Ayniqsa, rolli o'qish va dramatisatsiya metodlari o'quvchilarning hissiy faolligini oshirib, matnni "his etib o'qish" ko'nikmasini shakllantirdi.

Umuman olganda, tajriba natijalari interfaol metodlar asosida tashkil etilgan o'qish darslari 3-sinf o'quvchilarida ifodali o'qish ko'nikmalarini samarali rivojlantirishini ilmiy jihatdan tasdiqladi.

XULOSA

Olib borilgan tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, 3-sinf o'qish darslarida interfaol metodlardan foydalanish o'quvchilarning ifodali o'qish ko'nikmalarini shakllantirishda yuqori samaradorlikka ega. Ifodali o'qish nafaqat to'g'ri va ravon o'qish, balki matn mazmunini chuqur anglash, his etish hamda uni intonatsiya, urg'u va pauzalar orqali ifodalash jarayonidir.

Tajriba-sinov ishlari natijasida quyidagi xulosalarga kelindi:

- Interfaol metodlar o'quvchilarning darsdagi faolligini oshiradi.
- Rolli o'qish va dramatisatsiya usullari nutqning tabiiyligi va ifodaliligini rivojlantiradi.
- Guruhli ishlash o'quvchilarda hamkorlik va muloqot madaniyatini shakllantiradi.
- Matn ustida tahliliy ishlash (Insert, klaster, aqliy hujum) mazmunni chuqur anglashga yordam beradi.
- Interfaol metodlar asosida tashkil etilgan darslar o'quvchilarning o'ziga bo'lgan ishonchini mustahkamlaydi.

Shuningdek, ifodali o'qish ustida tizimli ishlash o'quvchilarning og'zaki nutqi, tafakkuri va estetik didini rivojlantirishga xizmat qiladi.

Umuman olganda, interfaol metodlar boshlang'ich sinf o'quvchilarini ta'lim jarayonining faol subyektiga aylantiradi va o'qish darslarining samaradorligini oshiradi.

TAKLIFLAR

Tadqiqot natijalariga asoslanib, quyidagi amaliy takliflar ilgari suriladi:

• Dars jarayonida interfaol metodlardan tizimli foydalanish. Har bir o‘qish darsida kamida 1-2 interfaol usul qo‘llash maqsadga muvofiq.

• Ifodali o‘qish mashqlarini rejalashtirish. Har haftalik reja asosida intonatsiya, urg‘u va pauza ustida alohida ishlash.

• Sahnalashtirish va rolli o‘yinlarni ko‘paytirish. Bu usullar o‘quvchilarning hissiy idrokini va nutq ifodaliligini kuchaytiradi.

• Multimedia vositalaridan foydalanish. Audio ertaklar, professional aktyorlar ijrosidagi matnlar orqali o‘quvchilarda to‘g‘ri ohang namunasini shakllantirish.

• Baholash mezonlarini takomillashtirish. Ifodali o‘qishni baholashda faqat tezlik emas, balki mazmuni anglash va intonatsiyaga ham e‘tibor qaratish.

• Ota-onalar bilan hamkorlikni yo‘lga qo‘yish. Uy sharoitida bolalar bilan ifodali o‘qish mashg‘ulotlarini tashkil etish bo‘yicha tavsiyalar berish.

• O‘qituvchilar malakasini oshirish. Interfaol metodlar bo‘yicha seminar-treninglar tashkil etish.

Xulosa qilib aytganda, interfaol metodlarga asoslangan o‘qish darslari 3-sinf o‘quvchilarida ifodali o‘qish ko‘nikmasini shakllantirishning samarali va zamonaviy yo‘nalishi hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Umumiy o‘rta ta‘limning davlat ta‘lim standarti. <https://lex.uz/docs/-6854214>
2. K.D. Ushinskiy. Inson – tarbiya predmeti. – Moskva: Pedagogika nashriyoti. 1950. 9-tom. 622 b.
3. V.A. Suxomlinskiy. Bolalarga qalbimni beraman. – Toshkent: O‘qituvchi nashriyoti. 1988. 272 b.
4. Abdullayeva Q. Boshlang‘ich ta‘lim metodikasi. – Toshkent: Fan va texnologiya. 2021.
5. Yo‘ldoshev J. Boshlang‘ich sinflarda o‘qish metodikasi. – Toshkent: O‘qituvchi. 2021. 327 b.
6. Saidahmedov N. Pedagogik mahorat va interfaol metodlar. – Toshkent: Fan. 2003.
7. Toirova M. O‘qish savodxonligi. Umumiy o‘rta ta‘lim maktablarining 3- sinfi uchun darslik. III tom. “Novda Edutainment” 2023. 80 b.